

การจัดความยากจนตามแนวคิดเศรษฐกิจ BCG: การยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน

(Household economic well-being advancement by BCG model)

การจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจของครัวเรือนกลุ่มฐานราก เป็นวาระการพัฒนาที่รัฐบาลทุกสมัยให้ความสำคัญควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยรัฐบาลได้ประกาศนโยบายขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวข้าม “กับดักประเทศรายได้ปานกลาง” ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย สร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มุ่งสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ภายในปี ๒๕๘๐ และได้กำหนดให้การลดความยากจนข้ามรุ่น และการสร้างความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม เป็นหนึ่งในสิบสามหมวดหมายสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐

“โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model” เป็นแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ที่รัฐบาลใช้เป็นกรอบแนวทางในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศหลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด - ๑๙ ภาครัฐใช้แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) ที่เน้นการเติบโตเชิงคุณภาพ สร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมไทยสู่ประชาคมโลก โดยนำจุดแข็งของประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม มาเติมเต็มด้วยองค์ความรู้ การบริหารจัดการ เทคโนโลยี นวัตกรรมและดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาต่อยอดและยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ ปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม เปลี่ยนผ่านไปสู่ความยั่งยืน โดยปรับปรุงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตและบริการให้มีประสิทธิภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการกระจายความเจริญสู่ระดับภูมิภาค สร้างการมีส่วนร่วมให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาและจัดการพื้นที่ตนเองได้อย่างยั่งยืน โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model มีแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างน้อย ๕ เป้าหมาย และสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ของการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม การแปลงแนวนโยบายตามโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model มาสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะการเชื่อมโยงสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อตอบโจทย์การสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน จะต้องเตรียมกำลังคนในท้องถิ่น พัฒนาผู้ประกอบการรายย่อยจากภาคเกษตร พัฒนาเกษตรกรให้มีทักษะของการเป็นผู้ประกอบการเชิงนวัตกรรม ผู้ให้บริการมูลค่าสูง สมาร์ทฟาร์มเมอร์ และผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ยกระดับวิสาหกิจชุมชน เพื่อเป็นหัวรถจักรในท้องถิ่น ที่จะช่วยเชื่อมโยงให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้ในกลุ่มประชาชนฐานราก สู่เครือข่ายระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และนานาชาติ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้าง

พื้นฐานที่จำเป็นในท้องถิ่น เช่น อินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าสู่ตลาดการค้าออนไลน์ และปัจจัยสนับสนุนด้านการเงิน ด้านกฎหมาย ภาวะเปื้อน และด้านความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม เป็นต้น

ดังนั้น การจัดความยากจนตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่นี้ จึงต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ และการสนับสนุนการดำเนินงานจากภาคเอกชน ชุมชน และประชาสังคม อย่างมีส่วนร่วมจึงจะสามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

๑. นิยาม

๑.๑ ความยากจนของประเทศไทย

การวัดความยากจน สามารถวัดได้หลายวิธี โดยทั่วไปมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล เรียกว่า การวัดความยากจนเชิงสมบูรณ์ (absolute poverty) โดยมีเกณฑ์วัดจากการใช้เส้นแบ่งด้วยเกณฑ์มาตรฐานความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นต่ำที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของแต่ละบุคคล เรียกว่า เส้นความยากจน (poverty line) ดังนั้น “คนจน” จึงหมายถึง คนที่มีระดับรายได้หรือระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน โดยในปี ๒๕๖๔ เส้นความยากจนของประเทศไทยเฉลี่ยอยู่ที่ ๒,๘๐๓ บาท/คน/เดือน¹ นอกจากการวัดความยากจนเชิงสมบูรณ์แล้ว ยังมีการวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (relative poverty) พิจารณาความยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่มว่ามีความแตกต่างในส่วนของรายได้ทั้งหมดอย่างไร และกำหนดเป็นร้อยละ เช่น กลุ่มที่ ๑ ร้อยละ ๒๐ ของครัวเรือนที่อยู่ช่วงระดับรายได้ต่ำสุด เป็นครัวเรือนยากจนที่สุด กลุ่มที่ ๒ ร้อยละ ๒๐ ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่ายากจนน้อยกว่า กลุ่มที่ ๓ ร้อยละ ๒๐ ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่าฐานะปานกลาง กลุ่มที่ ๔ ร้อยละ ๒๐ ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงขึ้นมาถือว่าฐานะดี กลุ่มที่ ๕ ร้อยละ ๒๐ ของครัวเรือนที่อยู่ในช่วงรายได้สูงสุด ซึ่งสามารถแสดงถึงความเหลื่อมล้ำการกระจายรายได้

ประเทศไทยยังมีการวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นการวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพื่อบ่งชี้คุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำตัวชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งได้สำรวจจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในระดับครัวเรือนในหมู่บ้าน นอกเขตเทศบาลตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ สามารถแบ่งเป็น ๕ หมวด ได้แก่ ๑) หมวดสุขภาพ ๒) หมวดสภาพแวดล้อม ๓) หมวดการศึกษา ๔) หมวดการมีงานทำและรายได้ และ ๕) หมวดค่านิยม

นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้เป็นดัชนีชี้วัดการดำรงชีพ เช่น กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (sustainable livelihoods framework) ที่มุ่งหาความเข้าใจที่ตรงและถูกต้องตามความเป็นจริงในเรื่อง “ศักยภาพของคน” ในการแปลงสินทรัพย์หรือต้นทุนที่มีอยู่เพื่อผลลัพธ์ในการดำรงชีพที่ดีขึ้น ประกอบด้วย ๑) ทุนด้านทรัพยากรบุคคลและศักยภาพ ๒) ทุนทางสังคม เครือข่าย ๓) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ๔) ทุนทางกายภาพ เช่น ที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค และ ๕) ทุนทางการเงิน

¹ รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๔

๑.๒ คนจนในฐานะข้อมูลระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform:: TPMAP)

TPMAP (Thai People Map and Analytics Platform) คือ ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อยอดจากระบบบริหารจัดการข้อมูลคนจนแบบชี้เป้า ให้สามารถครอบคลุมปัญหาที่กว้างขึ้น เช่น เด็กแรกเกิด การศึกษา ผู้สูงอายุ การพัฒนาสภาพที่อยู่อาศัย โดยยังคงความสามารถของระบบเดิมในการชี้เป้าความยากจนไว้ด้วย TPMAP จึงสามารถใช้ระบุปัญหาความยากจนในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด ประเทศ หรือปัญหาความยากจนรายประเด็น ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น และสามารถออกแบบนโยบาย โครงการในการแก้ปัญหาให้ตรงกับความต้องการหรือสภาพปัญหาได้

“คนจนเป้าหมาย” ในประเทศไทย ตามฐานข้อมูล TPMAP คือ คนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากเป็นคนที่ได้รับการสำรวจจาก (survey-based) จาก ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และยังมีลงทะเบียนว่าจนอีกด้วย (register-based) จาก ข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ กระทรวงการคลัง (กองทุนประชารัฐสวัสดิการเพื่อเศรษฐกิจฐานรากและสังคม) โดยเกณฑ์การวัดคนจนเป้าหมาย คือ ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์คุณภาพชีวิตที่ดี ใน ๕ มิติ โดยที่คนจน ๑ คน สามารถมีปัญหาได้มากกว่า ๑ มิติ โดยมีรายละเอียดตามภาพที่ ๑

ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform : TPMAP)				
ความยากจนสามารถวัดได้จากดัชนีความยากจนหลายมิติ หรือ ดัชนี MPI (Multidimensional Poverty Index) พิจารณาจาก 5 มิติ โดยที่คนจน 1 คน มีปัญหาได้มากกว่า 1 ด้าน				
 สุขภาพ	 ความเป็นอยู่	 การศึกษา	 รายได้	 การเข้าถึงบริการรัฐ
• เด็กแรกเกิดมีน้ำหนัก 2,500 กรัมขึ้นไป • ครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน • ครัวเรือนมีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม • คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที	• ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพทนทาน • ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี อย่างน้อยคนละ 5 ลิตรต่อวัน • ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี อย่างน้อยคนละ 45 ลิตรต่อวัน • ครัวเรือนมีการจัดการบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ	• เด็กอายุ 3-5 ปี ได้รับการเลือกเตรียมความพร้อมก่อนเรียน • เด็กอายุ 6-14 ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี • เด็กจบชั้น ม.3 ได้เรียนต่อชั้น ม.4 หรือเทียบเท่า • คนอายุ 15-59 ปี อ่านเขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายได้	• คนอายุ 15-59 ปี มีอาชีพและรายได้ • คนอายุ 60 ปีขึ้นไป มีอาชีพและรายได้ • รายได้เฉลี่ยของคนในครัวเรือนต่อปี	• ผู้สูงอายุ ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน • ผู้พิการ ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน

ภาพที่ ๑ ดัชนีชี้วัดคนจนตามฐานข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า

ที่มา ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า

๑.๓ การยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน

การยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน คือ การพัฒนาการยกระดับรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน โดยข้อมูลทางการเงินของครัวเรือน เช่น ค่าใช้จ่ายในการบริโภค การออม การลงทุน การบริหารจัดการความเสี่ยง และการหารายได้ สามารถวิเคราะห์ และนำไปสู่ผลลัพธ์ของการเจริญเติบโตและเสถียรภาพทาง

เศรษฐกิจผ่านการบริหารจัดการรายรับและรายจ่ายภายในครัวเรือน การบริหารจัดการสินทรัพย์และหนี้สิน ก่อให้เกิดการสะสมความมั่งคั่ง และการบริหารจัดการสภาพคล่อง ตลอดจนความเสี่ยงทางการเงินของ ครัวเรือน² ทั้งนี้ ข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือนมีความสำคัญต่อการยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนเป็นอย่างมาก เนื่องจากสะท้อนให้เห็นข้อมูลปริมาณสัดส่วนของหนี้สินและสินทรัพย์ ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการ ออกแบบกลไกการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน

๑.๔ โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy:: BCG Model³

โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy:: BCG Model (BCG Economy Model) เป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับ ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยประยุกต์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ๓ ด้าน เข้าด้วยกัน ได้แก่

- เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) คือ การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า ควบคู่ไปกับการรักษาสมดุลทางสิ่งแวดล้อม โดยอาศัย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในหลากหลายสาขามาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและ ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ทรัพยากรที่นำมาเป็นวัตถุดิบการผลิตในระบบเศรษฐกิจชีวภาพต้อง สามารถปลูกทดแทนหรือนำกลับมาใช้ใหม่ได้ (renewable) ลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลและ การปล่อยก๊าซเรือนกระจก
- เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) คือ การพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการวางแผนให้ ทรัพยากรในระบบการผลิตทั้งหมดสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เพื่อรับมือกับปัญหาการขาด แคลนทรัพยากรในอนาคตที่จะมีความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตเพิ่มมากขึ้นจากการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจและความต้องการสินค้าและบริการ ดังนั้น เศรษฐกิจหมุนเวียน จึงมุ่งเน้น การรักษาและเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุด ส่งเสริมการหมุนเวียนใช้ซ้ำ สร้างของเสียใน ปริมาณที่ต่ำที่สุด และให้ความสำคัญกับการจัดการของเสียจากการผลิตและบริโภค ด้วยการนำ ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการบริโภคแล้วเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่ ซึ่งต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบ ดั้งเดิมที่เน้นการใช้ทรัพยากร การผลิต และการสร้างของเสียในรูปแบบเศรษฐกิจที่เป็นเส้นตรง (linear economy)
- เศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) เป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นให้เกิดการ พัฒนาที่สมดุลทั้ง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล และการมองเชิงระบบ (systematic approach) โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์มร่วมกับเทคโนโลยีมา ช่วยในการบริหารจัดการ ลดภาระงาน และลดต้นทุนในการผลิตตั้งแต่ต้นทางไปจนถึงปลายทาง

² เศรษฐศาสตร์การเงินในครัวเรือนไทย: สแกน(พฤติกรรม) ผ่าน ๕ ฐานข้อมูล (ออนไลน์), สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ สืบค้นจาก <https://www.pier.or.th/abridged/๒๐๑๗/๑๗/> (เข้าถึงเมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๕)

³ ข้อเสนอ BCG in Action: The New Sustainable Growth Engine, กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม, ๒๕๖๒

เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรได้สูงที่สุดโดยใช้ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด พร้อมกับเน้นการลดของเสีย รวมทั้งลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกระบวนการผลิตเพื่อการเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ (low carbon society) เกิดการกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความยั่งยืนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับสากล

โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy:: BCG Model เป็นแนวคิดการพัฒนาที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเติบโตเชิงคุณภาพ โดยสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมไทยสู่ประชาคมโลก นำจุดแข็งของประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม มาเติมเต็มด้วยองค์ความรู้ การบริหารจัดการ เทคโนโลยี นวัตกรรมและดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาต่อยอดและยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ ปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม เปลี่ยนผ่านไปสู่ความยั่งยืน โดยปรับปรุงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตและบริการให้มีประสิทธิภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการกระจายความเจริญสู่ระดับภูมิภาค สร้างการมีส่วนร่วมให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาและจัดการพื้นที่ตนเองได้อย่างยั่งยืน โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy:: BCG Model มีแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างน้อย ๕ เป้าหมาย และสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ของการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่มอย่างมีพลัง ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

๒. นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

องค์การสหประชาชาติ (The United Nations: UN) มีการประกาศเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เพื่อเป็นทิศทางการพัฒนาของประชาคมโลก ตั้งแต่วันที่ ๒๕๔๘ ถึง สิงหาคม ๒๕๗๓ ประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (targets) และสามารถจัดกลุ่ม SDGs ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันใน ๕ มิติ (5P) ได้แก่ ๑) การพัฒนาคน (people) ให้ความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจน ความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ๒) สิ่งแวดล้อม (planet) ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกรุ่นต่อไป ๓) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ ๔) สันติภาพและความยุติธรรม (peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ ๕) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๒ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) มีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคมนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และ

มีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตาม ยุทธศาสตร์ชาติ ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย ๒) ชีตความสามารถในการ แข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ๔) ความ เท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน ของทรัพยากรธรรมชาติ และ ๖) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ

๒.๓ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)

ทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อ “พลิกโฉม ประเทศไทยสู่สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” มีเป้าหมายหลักของการพัฒนา ๕ ประการ คือ ๑) การปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม ๒) การพัฒนาค้นคว้าวิจัยใหม่ ๓) การมุ่งสู่ สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม ๔) การเปลี่ยนผ่านการผลิตและบริโภคไปสู่ความยั่งยืน และ ๕) การ เสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงภายใต้บริบทโลกใหม่ และได้กำหนดจุดหมายการพัฒนา จำนวน ๑๓ หมุดหมาย แบ่งออกได้เป็น ๔ มิติ ดังนี้

๑) มิติภาคการผลิตและบริการเป้าหมาย

- หมุดหมายที่ ๑ ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง
- หมุดหมายที่ ๒ ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน
- หมุดหมายที่ ๓ ไทยเป็นฐานการผลิตยานยนต์ไฟฟ้าที่สำคัญของโลก
- หมุดหมายที่ ๔ ไทยเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง
- หมุดหมายที่ ๕ ไทยเป็นประตูการค้าการลงทุนและยุทธศาสตร์ทางโลจิสติกส์ที่สำคัญของ

ภูมิภาค

- หมุดหมายที่ ๖ ไทยเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะและอุตสาหกรรมดิจิทัล ของอาเซียน

๒) มิติโอกาสและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

- หมุดหมายที่ ๗ ไทยมีวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่เข้มแข็ง มีศักยภาพสูง และสามารถ แข่งขันได้
- หมุดหมายที่ ๘ ไทยมีพื้นที่และเมืองอัจฉริยะที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน
- หมุดหมายที่ ๙ ไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม

๓) มิติความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- หมุดหมายที่ ๑๐ ไทยมีเศรษฐกิจหมุนเวียนและสังคมคาร์บอนต่ำ
- หมุดหมายที่ ๑๑ ไทยสามารถลดความเสี่ยงและผลกระทบจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ

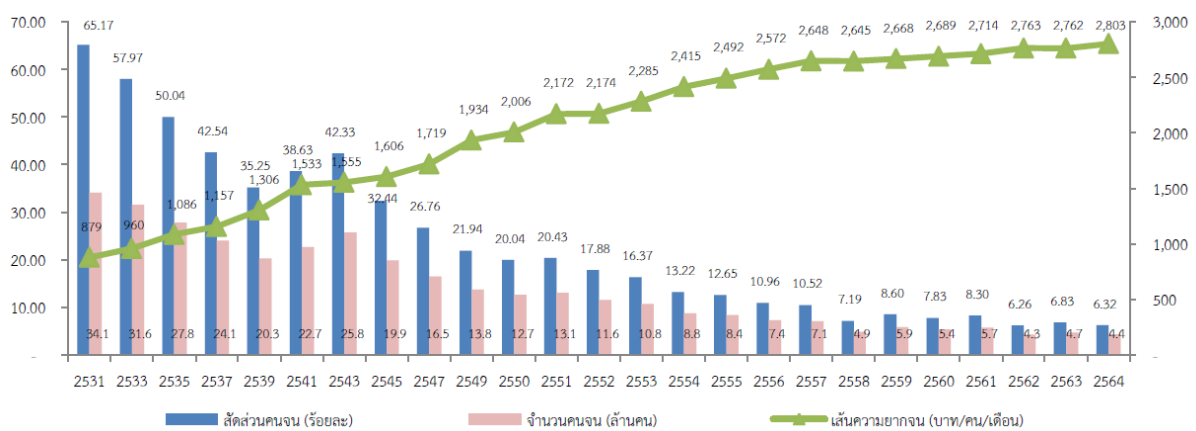
๔) มิติปัจจัยผลักดันการพลิกโฉมประเทศ

- หมายเหตุที่ ๑๒ ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต
- หมายเหตุที่ ๑๓ ไทยมีภาครัฐที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ประชาชน

๓. สถานการณ์ปัจจุบัน

๓.๑ ความยากจนของประเทศไทย⁴

สถานการณ์ความยากจนของประเทศไทย ในปี ๒๕๖๔ ปรับตัวดีขึ้น คนยากจนมีจำนวน ๔.๔ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนคนยากจนร้อยละ ๖.๓๒ โดยเมื่อพิจารณาจำนวนครัวเรือนยากจน พบว่า มีจำนวนครัวเรือนยากจน ๑.๒๔ ล้านครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๔.๗๙ ของครัวเรือนทั้งหมด

ภาพที่ ๒ เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน และจำนวนคนจน ตั้งแต่ปี ๒๕๓๑-๒๕๖๔

ที่มา รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อพิจารณาในด้านมิติพื้นที่และเศรษฐกิจของคนจน พบว่า ภาคใต้มีปัญหาความยากจนรุนแรงที่สุด โดยภาคใต้มีสัดส่วนคนจนสูงสุด (ร้อยละ ๑๐.๙) สาเหตุที่ภาคใต้มีปัญหาความยากจนสูงสุด เกิดจากสถานการณ์ความรุนแรงจากพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดน (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประกอบกับภาคใต้พึ่งพารายได้จากภาคการท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งในช่วงปี ๒๕๖๓-๒๕๖๔ นักท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศได้มากนัก ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนคนจนมากที่สุด โดยเป็นภูมิภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเนื่องจากแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีผลิตภาพแรงงานต่ำ ซึ่งจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำมีโอกาสที่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูง สะท้อนถึงการพัฒนาของพื้นที่ที่มีผลสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน คนจนมีอัตราการพึ่งพิง (จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี และผู้สูงอายุต่อวัยแรงงาน) สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจนอย่างชัดเจนและครัวเรือนขนาดใหญ่จะมีความยากจนมากกว่าครัวเรือนขนาดเล็ก นอกจากนี้ ยังพบว่า ในอดีตครัวเรือนเกษตรมักเป็นครัวเรือนยากจน แต่ปัจจุบันครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่

⁴ รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๕

เป็นครัวเรือนไม่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๙๙ ของครัวเรือนยากจนทั้งหมด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัย ซึ่งพบว่าผู้สูงวัยไม่สามารถหารายได้และเข้าไม่ถึงหลักประกันรายได้หลังเกษียณ

เมื่อพิจารณาความยากจนตามระดับความรุนแรง พบว่า ปี ๒๕๖๔ **คนจนมาก** ถือเป็นกลุ่มคนที่มีปัญหาความยากจนในด้านตัวเงินที่รุนแรง มีจำนวนทั้งสิ้น ๑.๓๖ ล้านคน (ร้อยละ ๑.๙๕ ของประชากรทั้งประเทศ) ขณะที่ **คนจนน้อย** มีจำนวน ๓.๐๕ ล้านคน (ร้อยละ ๔.๓๗ ของประชากรทั้งประเทศ) **คนเกือบจน** เป็นกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงที่จะเป็นคนจนได้ง่าย มีจำนวน ๔.๘๒ ล้านคน (ร้อยละ ๖.๙๑ ของประชากรทั้งประเทศ)

เมื่อพิจารณาปัจจัยต่างๆ เพื่อหาสาเหตุของความยากจนในประเทศไทย ปัญหาด้านโครงสร้างการผลิตของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดความยากจน โดยจากข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรในปี ๒๕๖๔ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า แรงงานในภาคเกษตรส่วนใหญ่ยังเป็นแรงงานนอกระบบ และมีรายได้ไม่แน่นอน ทำให้ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือต่างๆ จากภาครัฐ โดยจากข้อมูลการเปิดรับลงทะเบียน “บัตรคนจน” หรือ “บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ” พบว่า ในปี ๒๕๖๕ มีจำนวนผู้ลงทะเบียนขอรับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ๒๐ ล้านคน เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปี ๒๕๖๔ ถึง ๖.๕๕ ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ ๔๘.๖๙^๕ จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและเร่งด่วนของปัญหาความยากจนของประเทศไทยในปัจจุบันที่ต้องแก้ไข

๓.๒ เศรษฐกิจครัวเรือน^๖

ภาพรวมครัวเรือนของประเทศไทยมีความเปราะบางสูง โดยในปี ๒๕๖๔ ความสามารถในการหารายได้ของครัวเรือนประเทศไทยลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับปี ๒๕๖๓ บ่งชี้จากปัจจัยอัตราการทำงานที่ปรับตัวสูงขึ้นและจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ปรับตัวลดลง^๗ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ลดต่ำกว่าช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (โควิด-๑๙) ปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่มีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น และเงินออมในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีแนวโน้มลดลง

๑) รายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน

การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี ๒๕๖๔ ทัวราชอาณาจักร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ครัวเรือนไทยมีรายได้เฉลี่ยที่มาจากการทำงานมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๖๖.๘ (๑๘,๒๕๕ บาท) โดยแบ่งเป็นรายได้จากค่าจ้างและเงินเดือน (ร้อยละ ๔๒.๖) กำไรสุทธิจากการทำธุรกิจ (ร้อยละ ๑๕.๘) และกำไรสุทธิจากการทำเกษตร (ร้อยละ ๘.๔) ทั้งนี้ **รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทยอยู่ที่เดือนละ ๒๗,๓๕๒ บาท** โดยสาเหตุหลักของแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนเป็นผลจากนโยบาย

^๕ คนจนเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐ ล้านคน (ออนไลน์), ไทยรัฐออนไลน์ สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/๒๓๐๕๔๙๒> (เข้าถึงเมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

^๖ รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๖๔ ทัวราชอาณาจักร, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๕

^๗ รายงานการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ ๑ ปี ๒๕๖๔, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๔

การช่วยเหลือต่างๆ ที่ภาครัฐอุดหนุนจ่ายเงินเข้าบัญชีให้แก่ประชาชนและการอุดหนุนในรูปแบบที่ไม่เป็นตัวเงินผ่านแอปพลิเคชัน คูโปง หรือในรูปแบบการลดค่าสาธารณูปโภค ในขณะที่แนวโน้มรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน และเงินอุดหนุนจากภาครัฐมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๖๔ ภาครัฐให้การอุดหนุนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๔,๖๕๐ บาท เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๖๒ ถึง ๙๘๒ บาท รวมทั้งรายได้จากแหล่งอื่นและเงินช่วยเหลือ เช่น เงินได้จากประกันชีวิต เงินชดเชยออกจากงานหรือเยียวยาโควิด-๑๙ มีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน โดยในปี ๒๕๖๔ เท่ากับ ๓,๘๖๙ บาท เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๖๒ จำนวน ๕๓๙ บาท

ในส่วนการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนในประเทศไทย พบว่า ในปี ๒๕๖๔ ครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนทั้งสิ้น เท่ากับ ๒๑,๖๑๖ บาท เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีก่อนหน้า โดยค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค ๑๘,๘๐๒ บาท ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายหมวดอาหาร เครื่องดื่ม และยาสูบ สูงถึง ๗,๖๖๐ บาท รองลงมา คือ ค่าที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ๔,๖๓๒ บาท ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและยานพาหนะ ๓,๔๖๗ บาท และในส่วนค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค เช่น ภาษี เบี้ยประกันภัย ซื้อมอเตอร์ไซด์แบ่งรัฐบาล หรือดอกเบี้ย ๒,๘๑๔ บาท นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคที่ครัวเรือนไม่ได้ซื้อหรือจ่ายเอง (ได้รับอุดหนุนจากภาครัฐ/ผู้อื่นจ่ายให้หรือเป็นสวัสดิการจากนายจ้าง) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากเช่นกัน

๒) ข้อมูลภาวะหนี้สินของครัวเรือนในประเทศไทย

ข้อมูลภาวะหนี้สินของครัวเรือนในประเทศไทยปี ๒๕๖๔ พบว่า ครัวเรือนทั่วประเทศเกินครึ่งเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สิน โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยเท่ากับ ๒๐๕,๖๗๙ บาทต่อครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้เพื่อใช้ในครัวเรือน ๑๕๕,๑๖๖ บาท จำแนกเป็นหนี้เพื่อใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค ๗๘,๒๐๔ บาท หนี้สินเพื่อซื้อ/เช่าซื้อบ้านและที่ดิน ๗๓,๘๐๘ บาท และหนี้สินเพื่อใช้ในการศึกษา ๓,๑๕๔ บาท ในขณะที่หนี้สินเพื่อใช้ในการลงทุนและอื่นๆ ๕๐,๕๑๓ บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินที่ใช้เป็นต้นทุนในการทำการเกษตร ๓๒,๓๗๙ บาท รองลงมา คือ หนี้สินเพื่อใช้การลงทุนธุรกิจ ๑๗,๑๔๔ บาท และหนี้สินอื่นๆ เช่น หนี้จากการค้าประกัน หนี้ค่าปรับ/จ่ายค่าเสียหาย จำนวน ๙๙๐ บาท

จากครัวเรือนทั่วประเทศที่มีหนี้สิน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบ โดยร้อยละ ๙๑.๖ เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบเพียงอย่างเดียว ร้อยละ ๔.๙ เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบเพียงอย่างเดียว และร้อยละ ๓.๕ เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ โดยหนี้สินในระบบมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าหนี้สินนอกระบบถึง ๕๖ เท่า (ในระบบ ๒๐๒,๐๗๕ บาท และนอกระบบ ๓,๖๐๔ บาท)

๓.๓ ข้อมูลคนจนจาก TPMAP

ข้อมูลจาก TPMAP เป็นการตั้งต้นโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากกรมการพัฒนาชุมชน และข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง มายืนยันซึ่งกันและกันหรืออีกนัยหนึ่ง "คนจนเป้าหมาย" ใน TPMAP คือ คนจนใน จปฐ. ที่ไปลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ

กลุ่มคนยากจนเป้าหมาย คือ คนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากเป็นคนที่ได้รับการสำรวจว่าจน (survey-based) จากข้อมูล จปฐ. และลงทะเบียนว่าจนอีกด้วย (register-based) สำหรับข้อมูล

ปี ๒๕๖๕ เป็นการบูรณาการข้อมูลระหว่าง จปฐ. ๒๕๖๔ และบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ปี ๒๕๖๕ พบว่า ปี ๒๕๖๔ (ข้อมูล ณ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๕) ครั้วเรือนที่ได้รับการสำรวจ (จปฐ.) มี ๑๒,๘๑๗,๙๐๓ ครั้วเรือน เป็น ครั้วเรือนยากจน (จปฐ.) ๑,๐๔๗,๐๖๓ ครั้วเรือน ในส่วนของคนที่ได้รับการสำรวจ (จปฐ.) มี ๓๖,๑๐๓,๘๐๖ คน มีคนยากจน (จปฐ.) ๓,๔๓๘,๕๑๕ คน โดยเป็น “คนจนเป้าหมาย” ๑,๐๒๕,๗๘๒ คน

๓.๔ การพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy:: BCG Model

BCG มีความสำคัญต่อประเทศสูง ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุม ๔ สาขายุทธศาสตร์ คือ เกษตรและอาหาร สุขภาพและการแพทย์ พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ และการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑) เกษตรและอาหาร^๘

พื้นที่เพาะปลูกของประเทศไทยมากกว่าร้อยละ ๙๐ มีการปลูกพืชเพียง ๖ ชนิด คือ ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด และปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นสินค้าโภคภัณฑ์ (commodity) ราคา สินค้าเกษตรมีความผันผวนตามสภาพภูมิอากาศและอุปทานในตลาดโลก ส่งผลให้เกษตรกรในประเทศ ไทยที่มีมากกว่า ๑๒ ล้านคน มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ต่ำ การเพิ่มรายได้ของเกษตรกรด้วยการเพิ่ม ปริมาณผลผลิตนั้น ต้องแลกด้วยการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างของแรงงานภาคเกษตรที่มีอายุเฉลี่ยสูงขึ้น การ พัฒนาสาขาเกษตรเป็นหนึ่งในสาขาของการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) แต่เป็นรูปแบบที่ สร้างมูลค่าเพิ่มน้อย การผลิตเน้นปริมาณ การแข่งขันด้วยราคา ขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) ยังไม่ได้รับความสำคัญมากนัก จะเห็น ได้จากการนำเศษวัสดุที่เหลือทิ้งกลับมาใช้ประโยชน์น้อย

ประเทศไทยมีโอกาสยกระดับสินค้าเกษตรสู่เกษตรมูลค่าสูง ด้วยการยกระดับผลผลิตทางการ เกษตรให้มีคุณภาพ มีความปลอดภัย สร้างมาตรฐานเพื่อจัดแบ่งประเภทของสินค้าตามคุณภาพ และ ยกระดับความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต เพื่อสร้างความแตกต่าง คุณค่า และ มูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นวิธีการเปลี่ยนรูปแบบจากการ “ผลิตมากแต่สร้างรายได้ น้อย” (more for less) ไปสู่การผลิตสินค้าพรีเมียมที่ “ผลิตน้อยแต่สร้างรายได้มาก” (less for more) ใช้เทคโนโลยี Internet of Things (IoT) ในการควบคุมการเพาะเลี้ยง เพาะปลูกช่วยลดต้นทุน และ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น ทั้งยังเป็นการรักษาเสถียรภาพของสินค้าเกษตรบนพื้นฐานของ ความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ ประเทศสามารถเพิ่มความหลากหลายของสินค้าเกษตร เศรษฐกิจอื่นๆ เช่น สมุนไพร ผลไม้ เมล็ดพันธุ์ ไม้ดอก ไม้เศรษฐกิจ ไข่ แมลง และแพะ เป็นต้น

๒) สุขภาพและการแพทย์

^๘ข้อเสนอ BCG in Action: The New Sustainable Growth Engine, กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม, ๒๕๖๒

ในปี ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพคิดเป็นร้อยละ ๓.๙ ของ GDP โดยมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อรายประชากรโดยเฉลี่ยที่ ๙,๑๙๑ บาท⁹ และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นหลายเท่าเมื่อประเทศไทยก้าวสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ โดยในแต่ละปีประเทศไทยนำเข้าผลิตภัณฑ์เวชกรรมและเภสัชกรรมรวมกันกว่า ๑ แสนล้านบาท ซึ่ง ๓ ใน ๔ ส่วนเป็นการนำเข้ายารักษาโรค ทั้งนี้ ประเทศไทยมีความสามารถเพียงการผลิตยาสำเร็จรูปในกลุ่มยาสามัญ (generic drugs) โดยนำเข้าวัตถุดิบสำคัญมาผลิตเป็นยาสำเร็จรูปในรูปแบบต่างๆ (ประมาณร้อยละ ๙๐ ของยาที่ผลิต) กลุ่มยาที่มีมูลค่าการผลิตสูงสุด ได้แก่ กลุ่มยาแก้ปวด/แก้ไอ ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้ผลิตยาแผนปัจจุบันที่ได้รับมาตรฐานการผลิต (Good Manufacturing Practice: GMP) จำนวน ๑๓๖ ราย¹⁰ แต่มีผู้ประกอบการเพียงรายเดียวที่ผลิตชีววัตถุคล้ายคลึง (biosimilars) ได้ ส่งผลให้ประเทศไทยต้องนำเข้ายาชีววัตถุประมาณ ๒ หมื่นล้านบาท นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มชีวเภสัชภัณฑ์ (biopharmaceutical) ซึ่งจำเป็นต้องใช้การนำเข้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาสูงมากจึงส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเข้าถึงผลิตภัณฑ์

ด้านการให้บริการทางการแพทย์และสุขภาพ ประเทศไทยมีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพและการบริการที่มีมาตรฐาน จึงมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการให้บริการอันดับต้นๆ ของเอเชีย โดยเฉพาะการให้บริการแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (tourists & medical tourism) ซึ่งมีจำนวนรวมกันประมาณร้อยละ ๗๐ ของตลาดผู้ป่วยต่างชาติ โดย The International Healthcare Research Center (IHRC) ระบุว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ของประเทศไทยติดอันดับ ๕ จากการประเมินจุดหมายปลายทางเพื่อการแพทย์ยอดนิยมทั่วโลก¹¹ ยิ่งไปกว่านั้น การได้รับการจัดอันดับเป็นประเทศที่ดีด้านดัชนีการฟื้นตัวจากการระบาดของโรคโควิด-๑๙ (global recovery index) เป็นสิ่งที่สะท้อนความเข้มแข็งของระบบสาธารณสุขของประเทศไทย ซึ่งถือเป็นจุดแข็งสำคัญของประเทศ

ขณะเดียวกัน เมื่อการแพทย์ตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย การประยุกต์พัฒนาภูมิปัญญาไทย ด้านเภสัชกรรมหยุดชะงักในช่วงเวลาหนึ่ง การรักษาพยาบาลและการซื้อยาจากต่างประเทศทำให้ประเทศไทยต้องเสียเงินจำนวนมากและต้องพึ่งพาต่างชาติ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ปัจจุบันจึงมีการประยุกต์ใช้ โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model โดยการนำประโยชน์ของสมุนไพรไทยจากภูมิปัญญา องค์ความรู้และวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพที่สั่งสมกันมา และมุ่งเน้นการป้องกันก่อนการรักษา รวมทั้งให้ผู้ป่วยต้องสามารถเข้าถึงบริการ ยาและเวชภัณฑ์ได้อย่างเท่าเทียม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาและองค์ความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอด สร้างมูลค่าเพิ่ม

⁹ The Global Health Expenditure Database (GHED), ๒๐๒๒, World Health Organization สืบค้นจาก <https://apps.who.int/nha/database> (เข้าถึงเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๕)

¹⁰ สถานการณ์ได้รับการรับรองมาตรฐานสถานที่ผลิตยาแผนปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๕), สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา

¹¹ ‘รัฐ-เอกชนไทย’ ชิงชาร์ตลัดเพื่อสุขภาพเดินทางยกระดับธุรกิจเฮลท์ & เวลเนส (ออนไลน์), ๒๕๖๕, สยามรัฐ สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th/n/๓๗๓๐๕๖> (เข้าถึงเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๕)

ด้วยการพัฒนานวัตกรรมจากผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยาจากธรรมชาติและเครื่องสำอางให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน เกิดอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่ม เช่น สารให้ความหวาน สารแต่งกลิ่นรส สารออกฤทธิ์ทางชีวภาพ แอลกอฮอล์บริสุทธิ์ อาหารเสริมสุขภาพ หรืออาหารสำหรับผู้ป่วยโดยเฉพาะ (functional food) รวมทั้ง อาหารสำหรับแต่ละช่วงวัย หรือการพัฒนาเป็นสารประกอบมูลค่าสูง (functional ingredient) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตลาดเติบโตอย่างมาก ตลอดจนการพัฒนาแพลตฟอร์มทางด้านสุขภาพการแพทย์สำหรับประชากรตลอดช่วงชีวิต เป็นต้น และนำไปสู่การขยายบริการด้านสุขภาพให้มุ่งไปสู่การให้บริการทางการแพทย์เฉพาะบุคคลด้วยการใช้ประโยชน์จากข้อมูลพันธุกรรม รวมถึงการเป็นศูนย์กลางการวิจัยทางคลินิกของภูมิภาค ยกกระดับสู่การเป็น medical hub แห่งเอเชีย

๓) พลังงาน วัสดุ และเคมีชีวภาพ

พลังงานเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของทุกประเทศ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องจัดหาแหล่งพลังงานให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศในระยะยาว ในปี ๒๕๖๔ ไทยมีการใช้พลังงานเชิงพาณิชย์ขั้นสุดท้ายลดลงร้อยละ ๐.๔ โดยปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการใช้ที่ลดลงมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ มีการจำกัดการเดินทางในช่วงที่มีการระบาดหนัก มีมาตรการ work from home อย่างไรก็ตาม การนำเข้า (สุทธิ) พลังงานเชิงพาณิชย์ขั้นต้น เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๖๓ ร้อยละ ๘.๐ โดยปัจจัยหลักที่ส่งผลมาจากการนำเข้าไฟฟ้าจากประเทศเพื่อนบ้านที่เพิ่มสูงขึ้นร้อยละ ๑๓.๒¹² ขณะที่ประเทศไทยมีศักยภาพในการผลิตพลังงานทดแทนในระดับสูง เนื่องจากมีผลผลิตทางการเกษตร ขยะ และของเสียจากกระบวนการผลิตจำนวนมาก ที่เอื้อต่อการผลิตเป็นพลังงานทดแทน ซึ่งแผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐¹³ ได้กำหนดเป้าหมายสัดส่วนการใช้พลังงานทดแทนต่อการใช้พลังงานขั้นสุดท้ายไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ ในปี ๒๕๘๐

การผลิตพลังงานทดแทนให้ได้เพิ่มขึ้นนั้น ต้องการการพัฒนานวัตกรรมการผลิตพลังงานที่มีประสิทธิภาพสูง สามารถรองรับของเสียที่หลากหลายทั้งชนิดและคุณสมบัติ เช่น ขยะจากอุตสาหกรรม คราวเรือน รวมถึงของเหลือทิ้งทางการเกษตร ของเสียเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบของแหล่งพลังงานหมุนเวียนหรือพลังงานทดแทน (renewable energy) เช่น การผลิตเชื้อเพลิงจากขยะ (Refuse Derived Fuel: RDF) ก๊าซชีวภาพ ที่นำไปสู่การสร้างโรงไฟฟ้าชุมชนที่มีแหล่งพลังงานทดแทนในพื้นที่ เช่น พลังงานจากแสงอาทิตย์ ชีวมวล (รวมขยะ) ที่เพียงพอ ทั้งนี้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีและระบบการจัดเก็บพลังงาน (energy storage system) เนื่องจาก มีความสำคัญต่อเสถียรภาพของระบบไฟฟ้าที่ผลิตจากพลังงานทดแทน ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ (biobased products) เป็นผลิตภัณฑ์สกัดจากวัตถุดิบธรรมชาติ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีความต้องการของตลาดสูง และหลายประเภทสามารถทดแทนผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากปิโตรเลียมได้ ในส่วนของวัสดุและเคมีชีวภาพมีศักยภาพใน

¹² รายงานสถิติพลังงานรายปี ๒๕๖๔, สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน, ๒๕๖๕

¹³ แผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐, กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน, ๒๕๖๓

การพัฒนาต่อยอดผลผลิตทางการเกษตรและของเสียไปเป็นสารประกอบ หรือผลิตภัณฑ์เคมีและวัสดุชีวภาพที่มีมูลค่าสูง เช่น พลาสติกชีวภาพ ไฟเบอร์ เกล็ดขี้เถ้า ด้วยแนวทางดังกล่าวข้างต้นมีศักยภาพในการเพิ่มมูลค่า GDP มากกว่า ๒.๖ แสนล้านบาท

เทคโนโลยีพลังงานทดแทนที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายสามารถลดค่าใช้จ่ายพลังงานสิ้นเปลืองที่ต้องซื้อจากภายนอกที่เป็นค่าใช้จ่ายหลักอย่างหนึ่งของครัวเรือน การส่งเสริมการพัฒนาพลังงานทดแทนในระดับครัวเรือนจึงอาจประกอบด้วย การเผาถ่านด้วยเตาประหยัดพลังงาน และเชื้อเพลิงชีวภาพ ก๊าซชีวภาพชุมชน ที่ผลิตจากมูลสัตว์ผสมเศษอาหาร ยังไม่นับผลพลอยได้จากบ่อก๊าซชีวภาพ ที่ให้ปุ๋ยอินทรีย์สามารถนำไปใช้ปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิตพืชได้ การพัฒนาตู้อบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์ ที่ใช้หลักการไหลเวียนอากาศร้อน เพื่อระบายความชื้นด้วยวิธีธรรมชาติ เพื่อแปรรูปอาหาร และเพื่อจำหน่ายทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น การผลิตไฟฟ้าจากโซลาร์เซลล์ ในพื้นที่ห่างไกลไฟฟ้าสายส่งเข้าไม่ถึง การสูบน้ำด้วยไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ไปกักเก็บในถังน้ำแบบหอสกimming เพื่อผลิตน้ำประปาใช้ในชุมชน นอกจากจะประหยัดเงินในกระเป๋าแล้ว ตลอดจนการส่งเสริมการใช้ไบโอดีเซลผ่านการส่งเสริมปลูกพืชพลังงาน เกษตรกรที่ใช้พลังงานทดแทนยังมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของการน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาประยุกต์ใช้ เมื่อลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลเท่ากับครัวเรือนและชุมชนมีส่วนร่วมในการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก ต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาโลกร้อน ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องการการให้ความรู้ความเข้าใจและประโยชน์ของพลังงานหมุนเวียนแก่ชาวบ้าน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการบริหารจัดการพลังงานหมุนเวียน การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พลังงานหมุนเวียน และครัวเรือนต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกันไม่ขัดแย้งกันเกี่ยวกับการนำพลังงานหมุนเวียนมาใช้ประโยชน์ จะทำให้การบริหารจัดการพลังงานหมุนเวียนในระดับชุมชนและในระดับครัวเรือน ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

๔) การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายของระบบนิเวศ ทำให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและเป็นจุดมุ่งหมายของนักท่องเที่ยวทั่วโลก ในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว ๓ ล้านล้านบาท เป็นสัดส่วนรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน ๔๐ ล้านคน คิดเป็นรายได้จำนวน ๒ ล้านล้านบาท¹⁴ แต่รายได้ดังกล่าวกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น ทำให้เกิดภาวะจำนวนนักท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับความเสียหาย กระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี ๒๕๖๓ การระบาดของโรคโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างมาก ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการ

¹⁴ "การท่องเที่ยว" ปี ๖๕ ตั้งเป้าหมาย ๑.๕ ล้านล้านบาท (ออนไลน์), กรุงเทพธุรกิจ สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/columnist/๙๘๐๙๘๗> (เข้าถึงเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๕)

ท่องเที่ยวสูญเสียโอกาสในการสร้างรายได้ โดยปี ๒๕๖๓ สัดส่วน GDP ของประเทศ ด้านการท่องเที่ยว หดตัวลงจากปี ๒๕๖๐ ถึงร้อยละ -๖๓.๙¹⁵

โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน เน้นการใช้จุดแข็งของพื้นที่มาสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง ควบคู่กับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสูงในการรองรับนักท่องเที่ยว พื้นฟูและป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่เน้นการค้นหารากเหง้าทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเนื้อหาอัตลักษณ์เชิงพื้นที่มาต่อยอดผลิตภัณฑ์และบริการให้มีมูลค่าที่สูงขึ้น การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวผ่านระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ และการท่องเที่ยวเชิงความรู้ ซึ่งการท่องเที่ยวเหล่านี้ไม่เพียงทำให้เกิดกระจายรายได้สู่ชุมชนยังเป็นการเชื่อมโยงสู่ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ เป็นการสร้างตัวคูณทางรายได้ที่ยั่งยืน

๔. ความสำคัญของประเด็น

จากการที่ประเทศไทยมีจากหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบด้านความสามารถในการแข่งขัน (competitive advantage) ด้วยนวัตกรรม โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model นี้ จึงเป็นกลไกที่มีศักยภาพสูงในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศอย่างทั่วถึง สามารถกระจายโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย BCG เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่ยึด “ประชาชน” เป็นศูนย์กลาง (people centric economy model) โดยเน้น ๑) การเติบโตที่เพิ่มขนาดของส่วนแบ่งหรือผลประโยชน์ให้กับคนส่วนใหญ่ ไม่ใช่เพิ่มการจำนวนของส่วนแบ่งหรือผลประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่ม ๒) การเติบโตที่มาจาก “พลังประชาชน” ไม่ใช่ “พลังตลาด” ที่ปลาใหญ่กินปลาเล็ก ๓) การเติบโตที่มุ่งเน้นการยกระดับมาตรฐานและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยส่วนใหญ่ ด้วยการเติมเต็มพลังของประชาชนในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐภาคเอกชน ชุมชน และเยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนฐานราก โดยยังคงมุ่งเน้นถึงการพัฒนาที่สมดุลตามหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ๑) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ๒) ความอยู่ดีมีสุขของผู้คนในสังคม ๓) ศักยภาพและคุณค่าของมนุษย์ และ ๔) การรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม โลกจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาครั้งสำคัญจาก “โลกที่มุ่งพัฒนาสู่ความทันสมัย” (modernization) สู่ “โลกที่มุ่งพัฒนาสู่ความยั่งยืน” (sustainability) ซึ่งสัญญาประชาคมชุดใหม่ จะต้องเป็นสังคมที่เป็นธรรม สังคมแห่งโอกาส และสังคมที่เกื้อกูลแบ่งปัน โดยใช้โมเดล BCG ขับเคลื่อนประเทศไทยในโลกหลังโควิด คือ การใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับการใช้กลไกด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (วทน.) เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย SDGs การพัฒนาที่ยั่งยืน¹⁶

เมื่อพิจารณาในมุมของ BCG กับพลังชุมชนในมิติของชุมชน จากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มี “ความหลากหลายเชิงชีวภาพ” และ “ความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม” จึงเป็นการเปิดโอกาสครั้งสำคัญใน

¹⁵ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นที่ ๕, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สืบค้นจาก http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/๒๐๒๒/๐๓/๑๑_NS-๐๕_๐๗๐๓๖๕.pdf (เข้าถึงเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๕)

¹⁶ การสร้างความเข้มแข็งจากภายในด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG เชิงพื้นที่, สุวิทย์ เมษินทรีย์, ๒๕๖๔

การกระจายความมั่งคั่งผ่านการพัฒนา BCG เชิงพื้นที่ นอกเหนือจากระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ที่มีอยู่เดิม สู่ระเบียงเศรษฐกิจภาคเหนือ (NEC) ผ่านยุทธศาสตร์ “ลานนา ๔.๐” ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (NEEC) ผ่านยุทธศาสตร์ “อีสาน ๔.๐” และระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้ (SEC) ผ่านยุทธศาสตร์ “ด้ามขวาน ๔.๐” เป็นต้น จึงเป็นการเปิดโอกาสครั้งสำคัญที่ให้ชุมชนจากหลายพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน local economy development ผ่านการพัฒนา BCG เชิงพื้นที่ของตนเอง

ตารางที่ ๑ ตัวอย่างการพัฒนา BCG เชิงพื้นที่ แบ่งตามกลุ่มภูมิภาค

ภูมิภาค	การพัฒนา BCG เชิงพื้นที่
ลานนา ๔.๐	๑.๑ ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจมูลค่าสูง ทดแทนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ๑.๒ ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ๑.๓ สร้างมูลค่าจากการจัดการขยะ สร้างรายได้จากเศรษฐกิจหมุนเวียน พัฒนาเศรษฐกิจตลอดโซ่คุณค่าของพืชสำคัญในพื้นที่ ตั้งแต่การพัฒนาเกษตรกร ในการเพาะปลูกแบบเกษตรอัจฉริยะ การแปรรูปขั้นต้นเพื่อเป็นอาหาร อาหารสัตว์ จนกระทั่งการแปรรูปขั้นสูงเพื่อเป็นอาหารเสริม เป็นส่วนผสมของอาหาร ๑.๔ นำเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของล้านนา (creative lanna) มาต่อยอด และสร้างเรื่องราว พัฒนาเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ และต่อยอดผ่านสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อเพิ่มรายได้ และลดความเหลื่อมล้ำของประชาชนในพื้นที่
อีสาน ๔.๐	๒.๑ พัฒนาระบบแก้ไขปัญหาและป้องกันโรคพยาธิใบไม้ในตับ จะช่วยขจัดปัญหาโรคพยาธิใบไม้ในตับ ในประชากรกลุ่มเสี่ยงที่มีมากถึง ๑๐ ล้านคน ภายในระยะเวลา ๘-๑๐ ปี ๒.๒ สร้างความมั่นคงด้านน้ำให้กับภูมิภาค ผ่านระบบบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ทำให้การใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรมมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์หรือผลดีภาพการ ใช้น้ำสูงขึ้น ๒.๓ ส่งเสริมการพัฒนาตลอดโซ่คุณค่าของ สัตว์เศรษฐกิจใหม่ เช่น โคอีสานวาฬ และ แมลง เป็นต้น ๒.๔ เชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อพื้นเมืองริมฝั่งโขงกับประเทศเพื่อนบ้านมาต่อยอดและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว และบริการที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่เพิ่มเติม
ตะวันออก ๔.๐	๓.๑ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจตลอดห่วงโซ่คุณค่าของผลไม้ในภาคตะวันออกที่สำคัญ การแปรรูปเพื่อเป็นอาหาร อาหารสัตว์ การสกัดสารมูลค่าสูงเพื่อใช้เป็นเวชสำอาง เป็นต้น ๓.๒ ส่งเสริมและพัฒนาตลอดห่วงโซ่คุณค่าของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือแม้แต่ว่าการสร้างแหล่งและกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในลักษณะ man-made
ด้ามขวาน ๔.๐	๔.๑ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคใต้จากการผลิตอาหารหรือผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง ด้วยงานวิจัยและนวัตกรรมสมัยใหม่ตลอดห่วงโซ่คุณค่าของทรัพยากรทางทะเล ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ (precision aquaculture) การแปรรูปเพื่อเป็นอาหาร อาหารเสริม หรือส่วนผสมของอาหาร (ingredient) ตลอดจนการสกัดสารประกอบอินทรีย์จากเศษเหลือทิ้ง

ภูมิภาค	การพัฒนา BCG เชิงพื้นที่
	๔.๒ สร้างแพลตฟอร์มระบบนิเวศชุมชนเข้มแข็งแบบยั่งยืน ที่ใช้องค์ความรู้และผลจากงานวิจัยและนวัตกรรมในการลดความเหลื่อมล้ำ โดยการสร้างหรือเพิ่มรายได้และยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาค ๔.๓ ยกระดับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดภาคใต้ล่างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมูลค่าสูง ผ่านการนำเสนอเรื่องราวของความเป็นปักษ์ใต้ยุคใหม่ และความหลากหลายทางด้านพหุวัฒนธรรม และศาสนาที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวในพื้นที่ มีเป้าหมายให้ประชากรในภาคใต้มีรายได้เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ ต่อปี หรือเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี

ที่มา: กรอบโครงการด้าน BCG in Action กลุ่ม BCG ภูมิภาค, หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ, ๒๕๖๓

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาไปในระดับพื้นที่/ท้องถิ่น จะพบว่า ความท้าทายที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาพื้นที่ คือ การสร้างความไว้วางใจ (trust) จากหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ แนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ยังมีประเด็นสำคัญอื่นๆ เช่น

- **กระบวนการจัดทำนโยบายที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ควบคู่ไปกับการบูรณาการของหน่วยงานในท้องถิ่น** ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัดที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา และวิธีการบรรลุเป้าหมายในการแก้ไขความยากจนที่สอดคล้องกับความต้องการ ศักยภาพและอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งภาครัฐจะช่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวก รวมถึงลดข้อจำกัดต่างๆ เช่น กฎหมาย ระเบียบ และมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และทุกภาคมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้บทบาทในการแก้ไขปัญหาความยากจนควรถูกกระจายไปในหน่วยงานในทุกกระทรวงและทุกระดับตามภารกิจ (function) ที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีงบประมาณสนับสนุนโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องในทุกระดับของการดำเนินงาน

- **การวิเคราะห์ฐานข้อมูลคนจน** มีความแตกต่างของข้อมูล เนื่องจากเกณฑ์การแบ่งกลุ่มคนจนมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่เก็บข้อมูล ทำให้มีครัวเรือนยากจนตกหล่น ไม่อยู่ในฐานข้อมูล และขอบเขตของความเป็นครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายขาดความชัดเจน เช่น ๑ ครัวเรือน มีบ้านหลายหลังที่อยู่ในทะเบียนบ้านเดียวกัน แต่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่จริง ดังนั้น ควรมีการตรวจสอบ (verify) ข้อมูลร่วมกัน โดยควรมีคณะทำงานในพื้นที่ไปสำรวจ ทวนสอบข้อมูลจากสภาพความเป็นจริงแบบการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่แท้จริง และเป็นการเสริมพลังบวก (empowerment) ในการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายตามความต้องการของพื้นที่

- **ความพร้อมและศักยภาพครัวเรือน** พบว่า แต่ละครัวเรือนมีขีดความสามารถที่ต่างกัน รวมทั้งมีสาเหตุและพฤติกรรมเสี่ยงที่ต่างกัน เช่น ในบางครัวเรือนมีปัญหาเรื่องยาเสพติด ทั้ง เหล้า บุหรี่ ซึ่งเป็นสาเหตุของความยากจนและนำไปสู่การเสียชีวิตก่อนวัยอันควร และส่งผลต่อภาพรวมของ

ประเทศที่ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ยิ่งไปกว่านั้นคือการสูญเสียทรัพยากรบุคคลของประเทศ ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมควรต้องดำเนินการให้เหมาะสมกับความสามารถและสาเหตุของครัวเรือนในแต่ละกลุ่ม เช่น ครัวเรือนที่มีความพร้อมด้านทรัพยากร สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนาทักษะเพื่อสร้างรายได้เพิ่ม

- **การสื่อสาร สร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วม** ในทุกระดับตั้งแต่หน่วยงานระดับนโยบาย หน่วยงานระดับท้องที่ เช่น หน่วยงานราชการในระดับท้องที่ อปท. ปชอ. เป็นต้น และภาคประชาชนในพื้นที่ ซึ่งพบว่าการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร โดยการบอกต่อระหว่าง ผู้นำ-ชุมชน-ครัวเรือน อาจทำให้ข้อมูลข่าวสารได้รับไม่ทั่วถึงและเกิดความผิดพลาด นอกจากนี้ ควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้ครัวเรือนได้เข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การทำความเข้าใจร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายร่วม การร่วมออกแบบกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความภาคภูมิใจและไม่ขัดต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังได้อย่างยั่งยืน โดยแนวคิดหลักในการสร้างการมีส่วนร่วม ควรให้ความสำคัญกับ “คน” เป็นลำดับแรก ซึ่งต้องรู้ความสามารถและความสนใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การวางแผน การออกแบบการมีส่วนร่วม และกำหนดบทบาทความรับผิดชอบได้อย่างชัดเจน

- **การเข้าถึงและการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม** โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เนื่องจากแต่ละพื้นที่และครัวเรือนมีทรัพยากรไม่เท่ากัน ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมและกระจายโอกาส จึงจำเป็นต้องมีการแบ่งปันหรือใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า เช่น ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง แหล่งองค์ความรู้ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญที่ทำให้เกิดการร่วมมือหรือการรวมกลุ่มในการทำงานมากขึ้น

- **การผสมพลังของผู้มีบทบาทสำคัญ (key actor)** มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงานให้เกิดผลสำเร็จ ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญ ประกอบด้วย

- ครัวเรือน/ชุมชน
- นักวิชาการ เป็นผู้เปิดประตูไปสู่พื้นที่จากความสัมพันธ์ที่มีกับผู้เป็นกระบอกเสียง (gatekeeper) ของพื้นที่
- นักพัฒนาหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่ เป็นผู้นำในเชิงความคิด (thought leaders) หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) ที่สามารถจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมโครงการได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจ เป็นต้น
- ผู้นำส่วนราชการในระดับท้องที่และท้องถิ่น เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มักติดกับดักด้านงบประมาณ จึงจำเป็นต้องอาศัยการสร้าง ความเชื่อมั่นและลงพื้นที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและเชื่อมโยงนโยบายจากระดับบนสู่การปฏิบัติจริง
- ภาคเอกชน และภาคธุรกิจ ในพื้นที่
- เยาวชน คนรุ่นใหม่

- การส่งเสริมให้เกิดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) และกลไกตลาด การส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งตลอดห่วงโซ่คุณค่า (value chain) เพื่อให้เกิดอาชีพ และสร้างรายได้ที่ต้องตอบโจทย์ความต้องการของตลาด ซึ่งควรต้องอาศัยช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เช่น การตลาดออนไลน์ การสร้างห่วงโซ่คุณค่า ในการเชื่อมต่อกับผู้ประกอบการหรือห้างสรรพสินค้ารายใหญ่ ตลาดมหาวิทยาลัย ตลาดภาครัฐ เป็นต้น ให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ควรมีการแสวงหาหน่วยธุรกิจใหม่ เพื่อมาลงทุนในพื้นที่ และการสร้างความไว้วางใจหรือสัญญาใหม่

- การส่งเสริมองค์ความรู้ โดยการพัฒนาทักษะ (reskill) และการเพิ่มทักษะ (upskill) ให้ครัวเรือนมีความรู้ความสามารถ (knowledge workers) ในรูปแบบที่หลากหลาย (multi-skills) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาศักยภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ และให้สังคมเป็นห้องปฏิบัติการ (social lab) เพื่อผลิตงานวิจัยที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของครัวเรือน

นอกจากนี้ ยังคงมีความท้าทายของการพัฒนาในระดับโครงสร้าง เช่น การสร้างพลวัตของระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้กระจายไปสู่ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานในระดับพื้นที่ การยกระดับขีดความสามารถของวิสาหกิจในระดับท้องถิ่น การพัฒนาธรรมาภิบาลของระบบตลาด และการเสริมความเข้มแข็งและกำลังซื้อของผู้บริโภค เป็นต้น

ข้อเสนอเชิงนโยบาย “การจัดความยากจนตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model:: การยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน” จะเน้นในประเด็นการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านรายได้ ที่เกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาวศึเครือข่าย ตลอดจนปัจเจกบุคคลในสังคม ซึ่งจะมีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาเพื่อให้การจัดการการยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ด้วยความซับซ้อนและกว้างขวางของประเด็นทางนโยบายในเรื่องการจัดความยากจน คณะทำงานจึงได้คัดเลือกประเด็นที่เป็น “จุดคานงัด” ที่สำคัญ มาใช้ในการกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะที่นำเสนอเพื่อพิจารณาเป็นมติของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ ๑๕ นี้

๕. ข้อเสนอเพื่อให้สมัชชาสุขภาพแห่งชาติพิจารณา

ขอให้สมัชชาสุขภาพแห่งชาติพิจารณาเอกสารสมัชชาสุขภาพ ๑๕ / ร่างมติ ๑ การการจัดความยากจนตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy: BCG Model:: การยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน